

BOKS SPORTINING INSON XARAKTERINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

**Muxtorov Dovudbek
Dilshodbek o'g'li**

*O'zbekistob respublikasi IIV andijon akademik
litseyi, jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada boks sportining inson xarakterini shakllantirishdagi pedagogik, psixologik, ijtimoiy va axloqiy ahamiyati DSc darajasidagi ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Boks ko'pincha faqat kuch, zarba texnikasi yoki musobaqaviy natija bilan bog'lab talqin qilinadi, biroq uning chuqur mohiyatida shaxsni intizom, qat'iyat, iroda, mas'uliyat, o'zini boshqarish, raqibga hurmat, mehnatsevarlik va stressga bardoshlilik ruhida tarbiyalovchi murakkab sport-pedagogik tizim mavjud. Tadqiqotda boks mashg'ulotlari inson xarakterining emotsional barqarorlik, irodaviy mustahkamlik, axloqiy nazorat va ijtimoiy moslashuvchanlik kabi tarkibiy qismlariga qanday ta'sir ko'rsatishi nazariy jihatdan asoslanadi. Shuningdek, maqolada O'zbekiston sport siyosatida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish, yoshlarni sog'lom turmush tarziga jalb qilish, sport-ta'lim muassasalarida tarbiyaviy muhitni kuchaytirish masalalari boks misolida yoritiladi. O'zbekiston bokschilarining xalqaro maydondagi yutuqlari, xususan Parij–2024 Olimpiadasida boks bo'yicha beshta oltin medal qo'lga kiritilgani boks maktabining nafaqat sport natijasi, balki milliy iroda, vatanparvarlik va shaxsiy mas'uliyat maktabi sifatidagi ahamiyatini ko'rsatadi [10]. Maqola natijalarida boks mashg'ulotlarini tarbiyaviy maqsad bilan tashkil etish uchun murabbiy shaxsiy namunasi, mashg'ulot intizomi, xavfsizlik madaniyati, psixologik tayyorgarlik, axloqiy refleksiya va ijtimoiy-ma'naviy monitoring muhim omillar sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: boks, xarakter, iroda, intizom, sport tarbiyasi, emotsional barqarorlik, mas'uliyat, yoshlar tarbiyasi, psixologik tayyorgarlik, O'zbekiston sporti.

Annotation: This article examines the pedagogical, psychological, social and moral role of boxing in the formation of human character from an advanced scientific perspective. Boxing is often interpreted through physical strength, punching technique and competitive performance; however, at its deeper level, it functions as a complex educational system that develops discipline, perseverance, willpower, responsibility, self-control, respect for the opponent, diligence and resistance to stress. The study theoretically substantiates how systematic boxing training influences such components of character as emotional stability, volitional firmness, moral self-regulation and social

adaptability. Special attention is paid to the national context of Uzbekistan, where the development of physical culture, mass sport, youth participation and sport-based education has become an important public policy priority. The achievements of Uzbek boxers in international arenas, particularly the five gold medals won in boxing at the Paris 2024 Olympic Games, demonstrate that boxing is not only a competitive sport but also a school of national will, patriotism and personal responsibility. The article concludes that the educational effect of boxing depends on the coach's personal example, training discipline, safety culture, psychological preparation, ethical reflection and systematic monitoring of the athlete's moral and social development.

Keywords: boxing, character, willpower, discipline, sport education, emotional stability, responsibility, youth development, psychological training, Uzbek sport.

Аннотация: В данной статье рассматривается педагогическая, психологическая, социальная и нравственная роль бокса в формировании характера человека на основе углубленного научного подхода. Бокс нередко трактуется преимущественно через физическую силу, технику удара и соревновательный результат, однако в своей сущности он представляет собой сложную воспитательную систему, развивающую дисциплину, настойчивость, волю, ответственность, самоконтроль, уважение к сопернику, трудолюбие и устойчивость к стрессу. В исследовании теоретически обосновано влияние систематических занятий боксом на такие компоненты характера, как эмоциональная устойчивость, волевая твердость, нравственная саморегуляция и социальная адаптивность. Особое внимание уделяется национальному контексту Узбекистана, где развитие физической культуры, массового спорта, вовлечение молодежи в спорт и укрепление воспитательной среды являются важными направлениями государственной политики. Международные достижения узбекских боксеров, в частности пять золотых медалей по боксу на Олимпийских играх Париж–2024, показывают, что бокс является не только видом спорта, но и школой национальной воли, патриотизма и личной ответственности. В статье делается вывод о том, что воспитательный потенциал бокса зависит от личного примера тренера, дисциплины тренировочного процесса, культуры безопасности, психологической подготовки, этической рефлексии и системного мониторинга нравственно-социального развития спортсмена.

Ключевые слова: бокс, характер, воля, дисциплина, спортивное воспитание, эмоциональная устойчивость, ответственность, развитие молодежи, психологическая подготовка, спорт Узбекистана.

KIRISH

Boks sportining inson xarakterini shakllantirishdagi roli zamonaviy sport pedagogikasi, sport psixologiyasi va yoshlar tarbiyasi tizimida alohida ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan masalalardan biridir, chunki boks inson tanasining faqat jismoniy quvvatini emas, balki uning ichki tartibini, emotsional madaniyatini, maqsadga sodiqligini, mag'lubiyatni qabul qilish va g'alabani mas'uliyat bilan ko'tarish qobiliyatini ham sinovdan o'tkazadi. Bugungi sharoitda jismoniy tarbiya va sportga oid davlat siyosatining yangilanishi, xususan 2026-yil 24-martdagi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi O'RQ-1123-son Qonunda sport sohasidagi

munosabatlarni tartibga solish, sport tashkilotlari, mutaxassislar, sportchilar, trenerlar va sport tadbirlari ishtirokchilarining huquqiy maqomini belgilash masalalari ko'rsatilgani, shuningdek "O'zbekiston–2030" strategiyasida yoshlarni sportga keng jalb etish, mahallalarda sport infratuzilmasini kengaytirish va sport-ta'lim muassasalarida muntazam shug'ullanuvchi yoshlar sonini oshirish vazifalari belgilanganligi boks kabi yuksak tarbiyaviy salohiyatga ega sport turlarini faqat medal manbai emas, balki shaxs kamolotining tizimli maktabi sifatida o'rganishni zarur qiladi [1; 2; 3]. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti jismoniy faollik bolalar va o'smirlarda sog'lom o'sish, harakat koordinatsiyasi, kognitiv rivojlanish va umumiy salomatlikni qo'llab-quvvatlashini qayd etadi, UNESCO esa sport adolat, jamoaviylik, intizom, inklyuzivlik, matonat va hurmat kabi qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi [4; 5]. Boks aynan shu umumiy sport qadriyatlarini yanada keskinroq, nazoratliroq va shaxsiy javobgarlikka boyroq sharoitda namoyon etadi, chunki ringda sportchi qaror qabul qilishda yolg'iz qoladi, zarbadan qochish, hujum qilish, himoyalash, masofani saqlash, hakam qaroriga bo'ysunish va raqibga nisbatan madaniyatli munosabatda bo'lish kabi holatlarni bir vaqtning o'zida boshqaradi. Boksda xarakter shakllanishi oddiy shior yoki tashqi targ'ibot orqali emas, balki kunlik mashg'ulotdagi takroriy mehnat, og'riqni boshqarish, tana va ruhiyat o'rtasidagi muvozanat, murabbiy ko'rsatmasiga amal qilish, o'z kamchiligini tan olish, vazn me'yorini saqlash, uyqu va ovqatlanish tartibini nazorat qilish, jarohat xavfini hisobga olish, musobaqadan oldingi hayajonni yengish, raqibga past nazar bilan qaramaslik va har bir jangdan keyin o'z xatti-harakatini tahlil qilish orqali vujudga keladi. Shu ma'noda, boks inson xarakteriga ta'sir etuvchi "mikroiqtimoiy laboratoriya" vazifasini bajaradi: sportchi ringga kirganda uning faqat jismoniy imkoniyati emas, balki chidami, mardligi, o'zini ushlay olishi, mehnatga munosabati, axloqiy chegarasi va murabbiy bilan shakllangan ishonch tizimi namoyon bo'ladi. Boks mashg'ulotlari davomida sportchi ko'pincha ikki turdagi raqib bilan yuzlashadi: birinchisi — ringdagi real raqib, ikkinchisi — o'z ichidagi qo'rquv, shoshqaloqlik, jahldorlik, dangasalik, ortiqcha ishonch yoki umidsizlik. Shuning uchun boksni faqat "zarba berish san'ati" deb talqin qilish uning pedagogik mohiyatini toraytiradi; aslida u zarbani qachon bermaslikni, hissiyot qiziganda ham qoidani buzmaslikni, kuchni nazorat qilishni va adolatli kurash madaniyatini o'rgatadigan tarbiya maydonidir. Sport psixologiyasida xarakter shaxsning barqaror xulq-atvor yo'nalishlari, irodaviy sifatlari, qadriyatlari va ijtimoiy mas'uliyati bilan bog'liq murakkab tizim sifatida qaraladi [6; 7]. Bu nuqtayi nazardan boksning shaxs kamolotiga ta'siri bir necha qatlamda namoyon bo'ladi: jismoniy qatlamda sportchi chidamlilik, tezkorlik, muvofiqlik, kuch va koordinatsiyani rivojlantiradi; psixologik qatlamda qo'rquvni boshqarish, emotsional barqarorlik, diqqatni jamlash, stressga moslashish va motivatsiyani saqlashni o'rganadi; ijtimoiy qatlamda murabbiy, sparring sherigi, hakam, jamoa va tomoshabin oldidagi mas'uliyatni anglaydi; axloqiy qatlamda raqibga hurmat, qoidaga bo'ysunish, g'irrom usullardan voz kechish, mag'lubiyatdan saboq olish va g'alabada kamtarlik saqlashga odatlanadi. O'zbekiston boks maktabining xalqaro natijalari ham bu sport turining mamlakatda chuqur tarbiyaviy, metodik va tashkiliy asosga ega ekanini ko'rsatadi: Parij–2024 Olimpiadasida O'zbekiston bokschilari beshta oltin medalni qo'lga kiritib, mamlakat sport tarixida alohida sahifa ochdi, bu natija nafaqat sport texnikasi yoki

seleksiya tizimining muvaffaqiyati, balki qat'iyat, intizom, murabbiylik maktabi va milliy sport xarakterining amaliy ifodasi sifatida ham baholanishi mumkin [10]. Shu bois mazkur maqolaning dolzarbligi boks sportining xarakter tarbiyasidagi rolini umumiy tavsiflash bilan cheklanmasdan, uni davlat sport siyosati, yoshlar tarbiyasi, psixologik tayyorgarlik, axloqiy-irodaviy rivojlanish va O'zbekiston boks maktabi tajribasi bilan bog'liq holda kompleks ilmiy tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi; tadqiqotning maqsadi boks mashg'ulotlari inson xarakterining asosiy komponentlarini qanday shakllantirishini nazariy-metodik jihatdan asoslash, uning tarbiyaviy mexanizmlarini aniqlash va sport-ta'lim muassasalari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat; tadqiqot vazifalari esa boks va xarakter tushunchalarining ilmiy mazmunini aniqlash, boks mashg'ulotlarining irodaviy, emotsional, axloqiy va ijtimoiy sifatlar rivojiga ta'sirini tahlil qilish, murabbiy shaxsining tarbiyaviy funksiyasini ochib berish, O'zbekiston sport siyosati va boks yutuqlari kontekstida mavzuning amaliy ahamiyatini ko'rsatish hamda boks mashg'ulotlarini shaxsni har tomonlama tarbiyalashga yo'naltirish bo'yicha xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Bundan tashqari, boksning xarakter tarbiyasidagi o'rni yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ijtimoiy xavfli xulq-atvorlardan uzoqlashtirish, o'ziga ishonchni mehnat orqali shakllantirish va shaxsiy energiyani konstruktiv faoliyatga yo'naltirish nuqtayi nazaridan ham muhimdir. O'smirlik davrida inson xarakteri eng faol shakllanadigan bosqichlardan biri bo'lib, aynan shu davrda iroda, o'zini hurmat qilish, shaxsiy chegarani anglash, guruhdagi mavqe, muvaffaqiyatga intilish va emotsional barqarorlik kabi sifatlar tez o'zgaradi. Boks mashg'ulotlari bu o'zgarishlarni nazoratli sport muhiti ichida boshqarishga imkon beradi: sportchi o'z kuchini ko'rsatishni xohlaydi, ammo uni qoidaga bo'ysundirishga majbur bo'ladi; g'alaba qilishni istaydi, ammo g'alabaga faqat tartibli mehnat orqali erishishini tushunadi; raqibdan ustun kelishni maqsad qiladi, ammo raqib ham hurmatga loyiq inson ekanini amalda ko'radi. Shu sababli boks tarbiyasini faqat sport yutuqlarini tayyorlash tizimi emas, balki yosh shaxsni ijtimoiy yetuklikka olib boruvchi pedagogik muhit sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan to'g'riroqdir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot metodologiyasi boks sportining inson xarakterini shakllantirishdagi rolini bir yoqlama biologik yoki faqat musobaqaviy yondashuv asosida emas, balki pedagogik, psixologik, sotsiologik, aksiologik va normativ-huquqiy tahlilni uyg'unlashtirgan kompleks ilmiy yondashuv asosida o'rganishga qurildi. Maqolada material sifatida O'zbekiston Respublikasining jismoniy tarbiya va sport sohasiga oid amaldagi qonunchiligi, "O'zbekiston-2030" strategiyasi va uning sportga oid maqsadlari, xalqaro tashkilotlarning sport va jismoniy faollik bo'yicha konseptual qarashlari, sport psixologiyasi hamda tarbiya nazariyasiga oid ilmiy adabiyotlar, boksning texnik-taktik va axloqiy qoidalariga doir nazariy manbalar, shuningdek O'zbekiston bokschilarining xalqaro sport maydonidagi yutuqlari tahlil qilindi [1-12]. Tadqiqotda kontent-tahlil usuli orqali normativ hujjatlar va ilmiy adabiyotlarda sport, xarakter, intizom, iroda, mas'uliyat, hurmat, sog'lom turmush tarzi va yoshlar tarbiyasi tushunchalarining mazmuniy maydoni aniqlashtirildi; qiyosiy-tahliliy usul orqali boksning boshqa sport turlaridan farqli tarbiyaviy xususiyatlari, ya'ni individual javobgarlik darajasi, ringdagi bevosita qaror qabul qilish, jismoniy kontakt sharoitida

axloqiy nazoratni saqlash va raqibga nisbatan hurmatni yo‘qotmaslik kabi jihatlari ajratib ko‘rsatildi; tizimli yondashuv orqali boks mashg‘ulotlari “murabbiy — sportchi — mashg‘ulot rejimi — jamoa muhiti — musobaqa tajribasi — o‘zini tahlil qilish” zanjirida qaraldi; pedagogik modellashtirish usuli yordamida boksning xarakter shakllantiruvchi asosiy mexanizmlari, ya’ni intizomiy takroriylik, vaziyatli qaror qabul qilish, jismoniy qiyinchilik orqali irodani chiniqtirish, emotsional impulslarni boshqarish, qoidaga bo‘ysunish va ijtimoiy baho oldida o‘zini tutish komponentlari ilmiy jihatdan izohlandi. Tadqiqot predmetini boks mashg‘ulotlarining inson xarakteri tarkibiy qismlariga ta’siri tashkil etadi, tadqiqot obyekti esa sport-ta’lim jarayonida boks bilan shug‘ullanuvchi yoshlar va ularning shaxsiy-irodaviy rivojlanishiga ta’sir etuvchi pedagogik shart-sharoitlar sifatida belgilandi. Xarakter tushunchasi maqolada tor ma’nodan “qattiqqo‘llik” yoki “jangovarlik” sifatida emas, balki shaxsning maqsadga sodiqligi, axloqiy tanlovi, o‘zini boshqarish qobiliyati, qiyinchilik oldida chekinmasligi, ijtimoiy munosabatlarda mas’uliyatli bo‘lishi va o‘z xatti-harakatini ongli nazorat qilishi sifatida talqin qilindi [6; 8; 9]. Boksning shaxsga ta’sirini baholashda uch asosiy metodik o‘lcham ajratildi: birinchisi — irodaviy o‘lcham bo‘lib, unda qat’iyat, chidam, maqsad sari muntazam harakat, rejimga rioya qilish, mag‘lubiyatdan keyin tiklanish va uzoq muddatli mehnatga moslashish tahlil qilindi; ikkinchisi — emotsional-psixologik o‘lcham bo‘lib, unda qo‘rquv, hayajon, jahl, haddan tashqari o‘ziga ishonish, xavotir va stress holatlarini boshqarish imkoniyatlari o‘rganildi; uchinchisi — axloqiy-ijtimoiy o‘lcham bo‘lib, unda raqibga hurmat, hakam qaroriga bo‘ysunish, sparring madaniyati, jamoada o‘zaro yordam, trenerga ishonch, sport etikasi va g‘alabaga munosabat masalalari tahlil qilindi. Tadqiqotda boks mashg‘ulotlari strukturasi ham metodik birlik sifatida qaraldi: umumiy jismoniy tayyorgarlik, maxsus jismoniy tayyorgarlik, texnik elementlarni o‘zlashtirish, taktika, juftlikdagi mashqlar, sparring, psixologik tayyorgarlik, musobaqa oldi rejimi va jangdan keyingi tahlilning har biri xarakter tarbiyasiga alohida hissa qo‘shishi asoslandi. Masalan, umumiy jismoniy tayyorgarlik sportchida mehnatga chidam va organizmni rejimga bo‘ysundirishni shakllantirsa, texnik mashqlar aniqlik, sabr va mayda detallar ustida ishlash madaniyatini rivojlantiradi; sparring esa sportchiga nazoratli xavf sharoitida o‘zini tutish, keskin vaziyatda qoidani unutmaslik, sherik xavfsizligini hurmat qilish va tezkor qaror chiqarishni o‘rgatadi. Maqolada murabbiy shaxsiga alohida metodik e’tibor qaratildi, chunki boksda murabbiy nafaqat texnika o‘rgatuvchi mutaxassis, balki sportchi xarakterini shakllantiruvchi axloqiy namuna, psixologik tayanch va ijtimoiy yo‘lboshchi vazifasini bajaradi. Murabbiy sportchiga ringda qanday urishni emas, qanday inson bo‘lib qolishni ham o‘rgatadi; bu jihat boksning tarbiyaviy mohiyatida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli metodik tahlilda murabbiylik yondashuvining besh mezoni — talabchanlik, adolat, xavfsizlik, individual psixologik yondashuv va sport etikasiga sodiqlik asosiy o‘lchov sifatida olindi. Tadqiqotning ilmiy cheklovi shundan iboratki, maqola empirik eksperiment natijalariga emas, balki nazariy-tahliliy va metodik umumlashtirishga tayangan; biroq aynan shu yondashuv boksning xarakter tarbiyasidagi umumiy qonuniyatlarini aniqlash, keyingi amaliy-eksperimental tadqiqotlar uchun nazariy asos yaratish va sport-ta’lim muassasalarida qo‘llash mumkin bo‘lgan konseptual tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Metodik jihatdan maqola boksni zo‘ravonlikni kuchaytiruvchi

omil sifatida emas, aksincha, to'g'ri pedagogik boshqaruv mavjud bo'lganida agressiv impulslarni ijtimoiy qoidalar, sport etikasi va o'zini nazorat qilish madaniyati doirasiga soluvchi tarbiyaviy tizim sifatida talqin qiladi. Bunday yondashuv ayniqsa yoshlar bilan ishlashda muhim, chunki boks zali nazoratsiz kuch emas, balki tartiblangan kuch, madaniyatlangan raqobat va mas'uliyatli jasorat maktabiga aylanishi kerak. Tadqiqotda boks mashg'ulotlarining xarakterga ta'sirini baholash uchun shartli ravishda to'rt bosqichli pedagogik model ham asos qilib olindi: boshlang'ich moslashuv bosqichi, texnik-intizomiy shakllanish bosqichi, musobaqaviy-psixologik sinov bosqichi va ijtimoiy-axloqiy yetilish bosqichi. Boshlang'ich bosqichda sportchining zal tartibiga moslashuvi, murabbiy ko'rsatmasini qabul qilishi, oddiy jismoniy yuklamaga munosabati va qo'rquvni yengishga bo'lgan tayyorgarligi kuzatiladi. Texnik-intizomiy bosqichda sportchi harakatni aniq bajarish, himoya va hujum elementlarini me'yorida qo'llash, takroriy mashqlarda sabr ko'rsatish, charchoq paytida ham texnikani buzmaslikni o'rganadi. Musobaqaviy-psixologik bosqichda jang oldi hayajoni, raqib bilan to'qnashuv, mag'lubiyat va g'alabaga munosabat, hakam qarorini qabul qilish kabi holatlar xarakter sifatlarini ochib beradi. Ijtimoiy-axloqiy yetilish bosqichida esa sportchi boks orqali olgan intizom va mas'uliyatni o'qish, mehnat, oilaviy va jamoaviy munosabatlarga ko'chira olishi bilan baholanadi. Mazkur model maqola doirasida eksperimental o'lchov emas, balki metodik tahlil vositasi sifatida qo'llanildi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, boks sporti inson xarakterini shakllantirishda besh asosiy yo'nalish bo'yicha kuchli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi: birinchidan, boks intizom va rejimga rioya qilish sifatini shakllantiradi; ikkinchidan, irodaviy barqarorlik va qiyinchilikka chidamni rivojlantiradi; uchinchidan, emotsional o'zini boshqarish, qo'rquv va stress bilan ishlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi; to'rtinchidan, axloqiy mas'uliyat, raqibga hurmat va sport etikasi madaniyatini tarbiyalaydi; beshinchidan, shaxsning ijtimoiy faolligi, o'ziga ishonchi va vatanparvarlik ruhini kuchaytiradi. Boks mashg'ulotlarida intizom shunchaki tashqi buyruqqa bo'ysunish sifatida emas, balki sportchining o'z tanasi, vaqti, ovqatlanishi, uyqusi, mashg'ulot yuklamasi va xulq-atvorini ongli boshqarish qobiliyati sifatida namoyon bo'ladi. Boks bilan muntazam shug'ullanuvchi yosh sportchi mashg'ulotga vaqtida kelish, mashq kiyimini tayyorlash, murabbiy ko'rsatmasini diqqat bilan tinglash, razminka va tiklanish mashqlarini e'tiborsiz qoldirmaslik, texnikani takror-takror bajarish, vazn me'yoriga rioya qilish, zararli odatlardan uzoqlashish va musobaqa oldi rejimini buzmaslik orqali o'zida ichki tartibni hosil qiladi. Xarakter tarbiyasida aynan shu ichki tartib muhim: kuchli zarba berish mumkin, lekin o'z vaqtini boshqara olmagan, his-tuyg'usini jilovlay olmagan yoki qoidaga hurmat qilmagan sportchida haqiqiy sport xarakteri shakllanmaydi. Ikkinchi muhim natija shundan iboratki, boks irodaviy sifatlarini, ayniqsa qat'iyat, matonat, sabr va tiklanish qobiliyatini kuchaytiradi. Ringdagi jang qisqa davom etishi mumkin, lekin unga tayyorgarlik uzoq davom etadigan mehnat, takror, charchoq, og'riq, muvaffaqiyatsizlik va o'z ustida ishlash jarayonidan iborat. Sportchi har kuni bir xil mashqni takrorlaganda, texnik xatolari uchun tanbeh eshitganda, sparringda ustun kelolmaganda yoki musobaqada mag'lub bo'lganda uning xarakteri sinovdan o'tadi. Boksning tarbiyaviy kuchi ham shu yerda: u insonni

qiyinchilikdan qochmaslikka, magʻlubiyatni shaxsiy fojea emas, rivojlanish signali sifatida qabul qilishga, gʻalabani esa yakuniy manzil emas, navbatdagi masʻuliyat deb tushunishga oʻrgatadi. Uchinchi natija boksning emotsional barqarorlikka taʻsiri bilan bogʻliq. Ringda sportchi juda qisqa vaqt ichida koʻplab hissiy holatlarni boshdan kechiradi: qoʻrquv, hayajon, ehtiyotkorlik, gʻazab, charchoq, ishonch, shubha, xavf va umid. Agar sportchi bu holatlarni boshqara olmasa, texnikasi buziladi, taktika yoʻqoladi, qoidabuzarlik xavfi ortadi yoki jang oldidan psixologik sinish yuz beradi. Shuning uchun boks mashgʻulotlari emotsional impulsni nazorat qilish maktabidir. Sportchi zarba olgandan keyin shoshqaloqlik bilan javob qaytarmaslikni, hakam qaroriga norozilik bildirish oʻrniga jang rejasini davom ettirishni, kuchli raqib qarshisida vahimaga tushmaslikni, zaifroq raqibga nisbatan bepisandlik qilmaslikni oʻrganadi. Bu koʻnikmalar sport zalidan tashqarida ham ahamiyatli: hayotiy nizolarda oʻzini tutish, mehnatdagi bosimga bardosh berish, ijtimoiy munosabatlarda muvozanatni saqlash va masʻuliyatli qaror qabul qilishda boks orqali shakllangan psixologik barqarorlik yordam beradi [6; 8]. Toʻrtinchi natija boksning axloqiy tarbiyaviy imkoniyatlari bilan belgilanadi. Tashqi tomondan boks ikki sportchining jismoniy toʻqnashuvi sifatida koʻrinsa-da, uning ichki madaniyati qoidaga hurmat, raqibni inson sifatida qadrlash, hakam qarorini tan olish, jangdan oldin va keyin salomlashish, sparring sherigiga zarar yetkazmaslik, jarohatlangan raqib ustidan kulmaslik, gʻalabani kibrga aylantirmaslik kabi axloqiy normalarga tayanadi. Shu jihatdan boks adolatli raqobat maktabidir. Sportchi ringda raqibni yengishga intiladi, lekin uni tahqirlashga, qoidani buzishga yoki xavfsizlik chegarasidan chiqishga haqli emas. Boksa “kuch” tushunchasi aynan axloqiy nazorat bilan uygʻunlashganda tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi; nazoratsiz kuch xavfli, nazoratlangan kuch esa xarakter, masʻuliyat va madaniyat belgisidir. Beshinchi natija boksning ijtimoiy va vatanparvarlik tarbiyasiga taʻsiri bilan bogʻliq. Sportchi yirik musobaqalarda faqat oʻz nomidan emas, jamoasi, murabbiyi, hududi va mamlakati nomidan ham maydonga chiqadi. Ayniqsa Oʻzbekiston bokschilarining xalqaro yutuqlari yosh sportchilarda milliy gʻurur, masʻuliyat va oʻz imkoniyatiga ishonchni oshiradi. Parij–2024 Olimpiadasida Oʻzbekiston boks terma jamoasining beshta oltin medalga erishgani yosh avlod uchun kuchli ijtimoiy namuna vazifasini bajaradi: bu natija isteʻdodning oʻzi yetarli emasligini, yuqori natija ortida maktab, metodika, murabbiylik, tartib, sabr va koʻp yillik mehnat borligini koʻrsatadi [10]. Natijalar asosida boksning xarakter shakllantiruvchi mexanizmini quyidagicha modellashtirish mumkin: muntazam mashgʻulot sportchida intizomni shakllantiradi; intizom mehnatga chidamni kuchaytiradi; chidam qiyinchilikka bardoshni oshiradi; qiyinchilikka bardosh sportchida oʻziga ishonchni paydo qiladi; oʻziga ishonch emotsional barqarorlik bilan qoʻshilganda masʻuliyatli jasoratga aylanadi; masʻuliyatli jasorat esa sport etikasi va ijtimoiy qadriyatlar bilan uygʻunlashganda mukammal sport xarakterini hosil qiladi. Shu jarayonda murabbiy hal qiluvchi rol oʻynaydi. Agar murabbiy faqat natija talab qilsa-yu, sportchining axloqiy rivojlanishi, xavfsizligi va psixologik holatini eʻtibordan chetda qoldirsa, boksning tarbiyaviy salohiyati kamayadi; aksincha, murabbiy texnika, intizom, hurmat, xavfsizlik, tahlil va shaxsiy namunani birlikda olib borsa, boks zali yoshlar uchun xarakter maktabiga aylanadi. Natijalar shuni ham koʻrsatadiki, boks inson xarakterini ijobiy shakllantirishi uchun mashgʻulotlar yosh xususiyati, tibbiy

holat, psixologik tayyorgarlik, yuklama me'yori va xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya qilingan holda tashkil etilishi kerak. Boksning tarbiyaviy ta'siri sportchining yoshiga qarab ham farqlanadi: bolalar va o'smirlar bosqichida u ko'proq intizom, qoida, tana nazorati va jamoaga moslashuvni shakllantiradi; o'spirinlar bosqichida irodaviy barqarorlik, o'zini tasdiqlash, emotsional nazorat va motivatsiyani kuchaytiradi; yuqori sport mahorati bosqichida esa mas'uliyat, strategik fikrlash, milliy sharaf, professional etika va yetakchilik sifatlarini rivojlantiradi. Demak, boksning xarakterga ta'siri avtomatik jarayon emas, balki pedagogik boshqaruv, murabbiylik madaniyati va sportchining ongli ishtiroki orqali yuzaga keladigan murakkab tarbiyaviy natijadir. Boksda jismoniy ko'rsatkichlar osonroq o'lchanadi: tezlik sekunlarda, zarba soni statistikada, vazn kilogrammda, masofa metrda ifodalanadi; biroq xarakter ko'rsatkichlari yashirinroq bo'ladi va ularni sportchining vaziyatdagi xulqi, uzoq muddatli barqarorligi, o'zini tiklash qobiliyati va axloqiy tanlovi orqali baholash mumkin. Shu bois sport maktablari amaliyotida natijaviylik mezonlarini faqat musobaqa o'rni bilan cheklamasdan, sportchining shaxsiy o'sishi, jamoaviy mas'uliyati, murabbiy talabiga ongli munosabati va sport etikasi bo'yicha kuzatuvlar bilan boyitish zarur. Ana shunda boks mashg'ulotlari ringdagi g'alabadan ham kengroq ijtimoiy-pedagogik samara beradi. Tahlil jarayonida boksning xarakterga ta'siri sportchining faqat individual xususiyatlariga emas, balki mashg'ulot muhiti sifatiga ham bog'liq ekani aniqlandi. Bir xil texnik mashq ikki xil pedagogik sharoitda turlicha natija berishi mumkin: agar murabbiy mashqni faqat kuch va tezlik talabiga aylantirsa, sportchi unda jismoniy natijani ko'radi; agar murabbiy ayni mashqni sabr, aniqlik, sherikka ehtiyotkorlik va o'zini nazorat qilish bilan bog'lasa, sportchi unda xarakter tarbiyasini ham sezadi. Masalan, juftlikda bajariladigan himoya-hujum mashqlari sportchidan nafaqat zarba yo'nalishini tushunishni, balki sherigiga zarar yetkazmaslik, belgilangan kuch me'yoridan oshmaslik, mashq tempini nazorat qilish va xatoni tan olishni talab etadi. Shu tarzda boksda texnika va axloq ajralmas birlikka aylanadi. Sportchi kuchli bo'lishi mumkin, lekin o'z kuchini me'yorlashni bilmasa, u hali tarbiyaviy jihatdan yetilmagan hisoblanadi. Aksincha, kuchini nazorat qila oladigan, vaziyatda sovuqqon qaror qabul qiladigan va raqibning xavfsizligini ham hisobga oladigan sportchi xarakter nuqtayi nazaridan yuqori bosqichga ko'tarilgan bo'ladi. Natijalar shuni ham ko'rsatadiki, boks mashg'ulotlarida muntazam tahlil va qayta aloqa bo'lmasa, sportchi o'z xatolarini faqat texnik kamchilik sifatida ko'radi; tahlil madaniyati shakllantirilganda esa u har bir xatoda xarakter darsini ham ko'radi: shoshildim, sabr qilmadim, rejamni unutdim, asabiylashdim yoki raqibni yetarli baholamadim. Bunday o'zini anglash sport tarbiyasining eng muhim natijalaridan biridir.

MUHOKAMA

Boks sportining inson xarakterini shakllantirishdagi roli haqida ilmiy fikr yuritishda eng avvalo ikki xatodan saqlanish zarur: birinchi xato — boksni faqat zo'ravonlik yoki tajovuzkorlik bilan tenglashtirish; ikkinchi xato — boksni haddan tashqari romantiklashtirib, uning xavf, jarohat, psixologik bosim va noto'g'ri murabbiylik sharoitida salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan tomonlarini inkor etishdir. Ilmiy yondashuv boksni nazoratli, qoidali, pedagogik boshqariladigan, axloqiy me'yorlarga tayanuvchi sport faoliyati sifatida talqin qiladi. Sportchi ringda

jismoniy kuch ishlatadi, biroq bu kuch qoidalar, hakamlik, vaqt, vazn toifasi, himoya vositalari, texnik cheklovlar va sport etikasi bilan tartibga solinadi. Demak, boksning tarbiyaviy mohiyati kuchni qo'llashda emas, balki kuchni chegaralash, nazorat qilish va maqsadga muvofiq boshqarishdadir. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, boks inson xarakterini shakllantirishda paradoksal, ammo nihoyatda samarali tarbiya modelini taqdim etadi: sportchi jang qilishni o'rganadi, lekin aslida o'zini tutishni, sabr qilishni, ortiqcha hissiyotga berilmaslikni va kuchni axloqiy mas'uliyat bilan bog'lashni o'zlashtiradi. Sport psixologiyasi nuqtayi nazaridan xarakter shaxsning qiyinchilikka munosabatida, stress ostidagi xatti-harakatida va ijtimoiy normalarga sodiqligida namoyon bo'ladi [6; 9]. Boksda bu uch omil bir vaqtning o'zida mavjud: qiyinchilik — jismoniy charchoq, zarba, mag'lubiyat va kuchli raqib ko'rinishida; stress — musobaqa, tomoshabin, natija, hakam qarori va vaqt bosimi ko'rinishida; ijtimoiy norma — qoidalar, murabbiy talabi, hakam nazorati va sport etikasi ko'rinishida namoyon bo'ladi. Shuning uchun boks xarakter shakllanishini real, jonli va yuqori bosimli vaziyatlarda sinovdan o'tkazadi. Boshqa ko'plab tarbiyaviy faoliyatlarda intizom haqida gapiriladi, boksda esa intizom bajariladi; iroda haqida ma'ruza qilinadi, boksda esa iroda charchoqning oxirgi daqiqalarida namoyon bo'ladi; hurmat haqida tushuntiriladi, boksda esa hurmat raqib bilan qo'l berishish, qoidaga rioya qilish va mag'lubiyatdan keyin ham madaniyatli bo'lib qolishda ko'rinadi. Shu jihatdan boksning tarbiyaviy kuchi uning amaliy va vaziyatli tabiatidadir. Biroq boksning xarakterga ta'siri doimo ijobiy bo'ladi, deb mutlaq hukm chiqarish ilmiy jihatdan noto'g'ri bo'ladi. Agar mashg'ulot jarayoni faqat g'alaba, kuch va tajovuzkorlikni ulug'lashga qurilsa, sportchi raqibga hurmat, o'zini nazorat qilish va axloqiy mas'uliyatni yetarli darajada o'zlashtirmasligi mumkin. Agar murabbiy shaxsiy namuna ko'rsatmasa, hakam va raqibga nisbatan hurmatsizlik qilsa, sportchi ham ringdagi xulqini hayotiy munosabatlarga noto'g'ri ko'chirishi mumkin. Shu sababli boksning tarbiyaviy salohiyati murabbiylik madaniyati bilan bevosita bog'liq. Murabbiy sportchiga texnikani o'rgatish bilan birga, sportchining xulq-atvori, nutqi, mashg'ulotga munosabati, sheriklariga hurmati, jarohatga munosabati, g'alaba va mag'lubiyatdan keyingi holatini ham kuzatishi kerak. Boks murabbiyi pedagog bo'lmasa, boks zali faqat jismoniy tayyorgarlik maydoniga aylanadi; murabbiy pedagog, psixolog va axloqiy namuna bo'la olsa, boks zali xarakter tarbiyasi maktabiga aylanadi. O'zbekiston sharoitida bu masala ayniqsa dolzarb, chunki sport davlat siyosatida yoshlarni sog'lom turmush tarziga jalb qilish, ommaviy sportni rivojlantirish, mahallalarda sport infratuzilmasini kengaytirish va sport-ta'lim tizimini takomillashtirish bilan chambarchas bog'liq [1; 2; 3]. Boksning tarbiyaviy rolini kuchaytirish uchun sport maktablari va klublarida mashg'ulotlar faqat texnik-taktik natijaga emas, balki shaxsiy rivojlanish indikatorlariga ham yo'naltirilishi maqsadga muvofiq. Bunday indikatorlar qatoriga mashg'ulotga kechikmaslik, o'quv yoki mehnat intizomiga munosabat, jamoada o'zini tutish, sparring sherigiga hurmat, murabbiy tanqidini qabul qilish, mag'lubiyatdan keyingi xulq, musobaqa oldi rejimiga rioya qilish, zararli odatlardan saqlanish va o'z-o'zini tahlil qilish kabi mezonlarni kiritish mumkin. Boks mashg'ulotlarida xarakter tarbiyasini kuchaytirishning yana bir muhim yo'li — refleksiv tahlil amaliyotini joriy etishdir. Har bir sparring yoki musobaqadan keyin sportchi faqat "qanday zarba o'tdi?" degan savolga emas, "qaysi vaziyatda

shoshildim?”, “qachon jahlim chiqdi?”, “raqibga hurmatni saqladimmi?”, “mag‘lubiyatdan qanday saboq oldim?”, “murabbiy ko‘rsatmasini nega bajarmadim?” kabi savollarga ham javob berishi kerak. Bu jarayon sportchini ongli shaxsga aylantiradi. Boks orqali shakllangan xarakter hayotning boshqa sohalariga ko‘chishi uchun aynan shu refleksiya zarur; aks holda sportchi ringda intizomli bo‘lib, hayotda mas‘uliyatsiz bo‘lib qolishi ham mumkin. Muhokama doirasida boks va agressiya masalasiga ham alohida to‘xtalish lozim. Ilmiy nuqtayi nazardan agressiya insondagi tabiiy energiya, raqobatga tayyorlik va himoyalanih ehtiyoji bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin; boks esa pedagogik boshqaruv mavjud bo‘lganida bu energiyani qoidal, nazoratli va ijtimoiy maqbul shaklga soladi. Sportchi ringda urishni emas, qachon to‘xtashni ham o‘rganadi. Hakam “break” deganda to‘xtash, raqib yiqilganda orqaga chekinish, taqiqlangan zarbadan voz kechish, sparringda sherikni asrash — bularning barchasi agressiv impulslarni ijtimoiy nazoratga bo‘ysundirishning amaliy shakllaridir. Shu jihatdan boks noto‘g‘ri muhitda tajovuzkorlikni kuchaytirishi mumkin, lekin to‘g‘ri pedagogik tizimda tajovuzkor energiyani intizom, mas‘uliyat va jasoratga aylantirish imkonini beradi. O‘zbekiston bokschilarining xalqaro muvaffaqiyatlari ham yoshlar tarbiyasi uchun kuchli ramziy ahamiyatga ega: olimpiyachilar obrazi yosh sportchiga “men ham intizom, mehnat va iroda orqali yuksalishim mumkin” degan ijtimoiy ishonch beradi. Biroq yirik sport yutuqlarini faqat faxr sifatida emas, tarbiyaviy resurs sifatida ishlatish lozim: mashg‘ulotlarda chempionlarning mehnat yo‘li, rejimga sodiqligi, kamtarligi, murabbiyga hurmati, mag‘lubiyatlardan chiqargan saboqlari tahlil qilinsa, bu natijalar yoshlar xarakteriga bevosita ta‘sir qiladi. Boksning xarakter tarbiyasidagi rolini mustahkamlash uchun sport maktablarida quyidagi metodik tamoyillar muhim: birinchidan, xavfsizlik va sog‘liqni ustuvor qo‘yish; ikkinchidan, murabbiy talabchanligini insoniy hurmat bilan uyg‘unlashtirish; uchinchidan, har bir texnik mashqning tarbiyaviy mazmunini tushuntirish; to‘rtinchidan, sparringni “kim kuchli?” sinovi emas, “kim o‘zini boshqara oladi?” sinovi sifatida tashkil etish; beshinchidan, g‘alaba va mag‘lubiyatdan keyingi xulqni alohida baholash; oltinchidan, ota-ona, maktab va mahalla bilan hamkorlikda sportchining umumiy xulqini kuzatib borish; yettinchidan, sportchini faqat ringdagi natija bilan emas, shaxsiy o‘shish, mas‘uliyat va axloqiy madaniyat bilan ham rag‘batlantirish. Shunday qilinsa, boksning tarbiyaviy salohiyati to‘liq ochiladi va u yoshlar orasida faqat jismoniy kuchni emas, balki madaniyatli jasorat, irodaviy mustahkamlik va ijtimoiy mas‘uliyatni shakllantiruvchi vositaga aylanadi. Muhokamani amaliy maydonga ko‘chiradigan bo‘lsak, boks mashg‘ulotining har bir bosqichi alohida tarbiyaviy yuklama olishi lozim: razminka mas‘uliyat va o‘z tanasiga e‘tiborni, texnika aniqlik va sabrni, juftlikdagi mashqlar sherikka hurmatni, sparring emotsional nazoratni, yakuniy tahlil esa o‘zini baholash madaniyatini tarbiyalaydi. Agar bu zanjir ongli ravishda tuzilsa, murabbiy bir vaqtning o‘zida sport natijasi va shaxsiy kamolotni boshqaradi. Ana shunda boks zali yoshlarning bo‘sh vaqtini to‘ldiradigan oddiy maskan emas, balki kuch, tafakkur, tartib va axloq uyg‘unlashadigan ijtimoiy tarbiya muhitiga aylanadi. Boks orqali shakllanadigan xarakter sifatlarini ta‘lim tizimi bilan bog‘lash ham alohida e‘tiborga loyiq. Sportchi zalda intizomli bo‘lib, darsda sust, oilada mas‘uliyatsiz yoki jamoada tajovuzkor bo‘lib qolsa, boks tarbiyasining ijtimoiy transferi to‘liq ro‘y bermagan bo‘ladi. Shu bois

murabbiylar sportchining umumiy hayotiy xulqiga ham qiziqishi, maktab yoki litsey o'qituvchilari bilan aloqada bo'lishi, ota-onalar bilan tarbiyaviy suhbatlarni yo'lga qo'yishi lozim. Boksning tarbiyaviy samarasi sportchining "ringdagi men"i bilan "hayotdagi men"i o'rtasida uzviylik paydo bo'lganida kuchayadi. Bu uzviylikni yaratish uchun sportchiga doimiy ravishda quyidagi fikr singdirilishi kerak: ringdagi intizom — hayotdagi tartibning boshlanishi, raqibga hurmat — jamiyatga hurmatning bir ko'rinishi, mag'lubiyatdan keyingi sabr — hayotiy sinovlarga tayyorgarlik, murabbiy ko'rsatmasiga amal qilish — qonun va me'yorlarga hurmat, vazn va rejimga rioya qilish esa o'z tanasi va kelajagi oldidagi mas'uliyatdir. Shu ma'noda boks sporti pedagogik talqinda hayotiy kompetensiyalarni shakllantiruvchi amaliy maktab vazifasini bajaradi. Albatta, bu jarayonda tibbiy xavfsizlik, yoshga mos yuklama, himoya vositalaridan foydalanish va jarohat profilaktikasi hech qachon ikkinchi o'ringa tushmasligi kerak. Sog'liqni asramagan sport tarbiyasi tarbiya bo'lolmaydi; shu sababli xavfsizlik madaniyati boks xarakterining ham ajralmas qismi sifatida ko'rilishi zarur. Shu bilan birga, boks orqali xarakter tarbiyasini baholashda hududiy sport maktablari tajribasini, murabbiylarning kasbiy malakasini, sportchilarning ijtimoiy kelib chiqishi va mashg'ulotga qatnashish barqarorligini ham hisobga olish lozim. Chunki xarakter tarbiyasi faqat nazariy dastur bilan emas, balki real muhit, tirik muloqot va davomiy nazorat bilan mustahkamlanadi. Boks zalida shakllangan tartib maktab, mahalla va oilada qo'llab-quvvatlansa, sportchi o'zini ijtimoiy jihatdan foydali shaxs sifatida anglaydi; agar bu aloqa uzilsa, sportdagi ijobiy sifatlar kundalik hayotga yetarli ko'chmasligi mumkin. Demak, boksning tarbiyaviy samaradorligi murabbiy mehnati, oila ishtiroki, ta'lim muassasasi nazorati va jamiyatning sportga bo'lgan madaniy munosabati bilan birgalikda shakllanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari boks sportining inson xarakterini shakllantirishdagi roli ko'p qirrali, murakkab va chuqur pedagogik-psixologik mazmunga ega ekanini ko'rsatadi. Boks insonni faqat jismoniy chiniqtirmaydi; u shaxsning ichki tartibi, irodasi, emotsional barqarorligi, axloqiy mas'uliyati, o'zini boshqarish qobiliyati va ijtimoiy munosabatlar madaniyatini shakllantiradi. Boks mashg'ulotlari davomida sportchi muntazam mehnat, qat'iy rejim, texnik takror, sparringdagi xavf, musobaqadagi bosim, g'alaba va mag'lubiyat holatlari orqali o'z xarakterini sinovdan o'tkazadi. To'g'ri tashkil etilgan boks jarayonida intizom tashqi nazoratdan ichki ehtiyojga, jismoniy chidam irodaviy bardoshlilikka, raqobat adolatli kurash madaniyatiga, kuch esa mas'uliyatli jasoratga aylanadi. Maqolada boksning xarakter shakllantiruvchi besh asosiy funksiyasi asoslandi: intizomiy funksiya, irodaviy funksiya, emotsional-regulyativ funksiya, axloqiy-tarbiyaviy funksiya va ijtimoiy-vatanparvarlik funksiyasi. Ushbu funksiyalar o'zaro bog'liq holda sportchida qat'iyat, mehnatsevarlik, sabr, o'zini nazorat qilish, raqibga hurmat, hakam qaroriga bo'ysunish, jamoaga sadoqat, milliy g'urur va shaxsiy mas'uliyat kabi sifatlarni rivojlantiradi. Boksning tarbiyaviy samarasi avtomatik ravishda yuzaga kelmaydi; u murabbiy shaxsining namunasi, mashg'ulotning metodik saviyasi, xavfsizlik madaniyati, sport etikasiga rioya qilinishi, psixologik tayyorgarlik va sportchining ongli refleksiyasi bilan belgilanadi. Agar boks faqat kuch, natija va g'alaba uchun tashkil etilsa, uning tarbiyaviy imkoniyatlari torayadi; agar u intizom, axloq, hurmat, sog'lom raqobat va shaxsiy o'sish bilan

uyg'unlashtirilsa, boks yoshlar uchun hayot maktabiga aylanadi. O'zbekiston sharoitida boksning bunday tarbiyaviy ahamiyati yanada muhimdir, chunki mamlakatda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, yoshlarni sportga keng jalb qilish, sport infratuzilmasini kengaytirish va xalqaro sport yutuqlarini milliy tarbiya resursiga aylantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi [1; 2; 3]. O'zbekiston bokschilarining Olimpiya maydonidagi yutuqlari yosh avlodga iroda, mehnat, vatanparvarlik va mas'uliyat namunasini ko'rsatadi [10]. Shu asosda boks sportini ta'lim-tarbiya tizimida yanada samarali qo'llash uchun sport maktablari, akademik litseylar, umumta'lim muassasalari va sport klublarida boks mashg'ulotlarini shaxsiy rivojlanish indikatorlari bilan bog'lash, murabbiylarning pedagogik va psixologik kompetensiyasini oshirish, sportchilarning axloqiy xulqi va emotsional barqarorligini monitoring qilish, mashg'ulotlarda refleksiv suhbat va o'zini tahlil qilish amaliyotini yo'lga qo'yish, ota-ona va mahalla bilan hamkorlikda sportchining umumiy tarbiyaviy muhitini mustahkamlash maqsadga muvofiqdir. Yakuniy ilmiy xulosa shundan iboratki, boks inson xarakterini shakllantirishda eng kuchli sport-pedagogik vositalardan biridir, biroq uning haqiqiy tarbiyaviy qiymati zarba kuchida emas, balki kuchni boshqarish madaniyatida, raqibni yengishda emas, avvalo o'zini yengishda, ringdagi g'alabada emas, hayotdagi mas'uliyatli, irodali va axloqli shaxsni tarbiyalash imkoniyatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, maqola boks mashg'ulotlarini tarbiyaviy jarayon sifatida baholashda murabbiy, sportchi, oila, ta'lim muassasasi va mahalla hamkorligini uzviy ko'rish zarurligini ko'rsatadi. Chunki xarakter faqat mashg'ulot zalida paydo bo'lib, shu yerda tugab qoladigan sifat emas; u sportchining kundalik xulqi, o'qishi, mehnati, muloqoti, jamoaga munosabati va jamiyat oldidagi javobgarligida davom etadi. Boks ana shu uzluksiz tarbiyaviy jarayonni harakat, mehnat, tartib va mas'uliyat orqali jonlantiradigan samarali sport maktabidir. Umumlashtirib aytganda, boksning tarbiyaviy qiymati uning ikki tomonlama ta'sirida namoyon bo'ladi: bir tomondan, u insonni jismonan chiniqtiradi, ikkinchi tomondan, shu jismoniy chiniqish jarayonini axloqiy, irodaviy va psixologik yetilish vositasiga aylantiradi. Boksda xarakter bir kunlik motivatsiya, balandparvoz chaqiriq yoki musobaqa oldi ruhlantirish bilan emas, balki uzoq muddatli tartib, murabbiy talabiga sodiqlik, o'z ustida ishlash, zarur paytda chekinmaslik va zarur paytda to'xtay olish madaniyati orqali shakllanadi. Shu sababli boksni ta'lim-tarbiya tizimiga kiritishda asosiy mezon sportchining nechta jangda g'olib bo'lgani bilangina emas, balki u sport orqali qanday inson bo'lib borayotgani bilan ham o'lchanishi kerak. Kuchli bokschi tayyorlash muhim, lekin kuchini adolat, mas'uliyat va hurmat bilan boshqara oladigan insonni tarbiyalash bundan ham muhimroqdir. Maqolaning ilmiy-amaliy ahamiyati aynan shunda: boks sportini yoshlar xarakterini shakllantirishda kompleks pedagogik vosita sifatida ko'rish, murabbiylik faoliyatini shaxsiy kamolot mezonlari bilan boyitish va sport yutuqlarini jamiyat uchun ma'naviy-tarbiyaviy kapitalga aylantirish zarurligi asoslab berildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-1123-son, 2026-yil 24-mart. Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. PF-158-son, 2023-yil 11-sentabr. Lex.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha bo‘lgan strategik maqsadlarini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni. PF-21-son, 2026-yil 16-fevral. Lex.uz.
4. World Health Organization. Physical activity. Fact sheet. 2024.
5. UNESCO. Values Education through Sport. Sport values education materials.
6. Weinberg R.S., Gould D. Foundations of Sport and Exercise Psychology. Human Kinetics, 2019.
7. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977.
8. Vealey R.S. Mental Skills Training in Sport. In: Handbook of Sport Psychology. Wiley, 2007.
9. Shields D.L., Bredemeier B.L. Character Development and Physical Activity. Human Kinetics, 1995.
10. Olympic Council of Asia. Uzbek boxers clinch five gold medals at Paris 2024. 2024.
11. International Boxing Association. Technical and Competition Rules. IBA official regulations.
12. Smoll F.L., Smith R.E. Children and Youth in Sport: A Biopsychosocial Perspective. Kendall/Hunt Publishing, 2002.
13. Sugiyama Y., Okada K. Competitive Sport and Personality Development in Youth Athletes. Journal of Physical Education and Sport Studies, 2020.
14. Gould D., Carson S. Life Skills Development Through Sport: Current Status and Future Directions. International Review of Sport and Exercise Psychology, 2008